

حضرت زهرا (س)؛ الگویی که تاریخ و قرآن بر آن مهر تأیید زده‌اند

یک استاد حوزه و دانشگاه گفت: یاد حضرت فاطمه زهرا (س) همچون چراغی فروزان، راه هدایت و ایمان را روشن نگه داشته است.

یک استاد حوزه و دانشگاه گفت: یاد حضرت فاطمه زهرا (س) همچون چراغی فروزان، راه هدایت و ایمان را روشن نگه داشته است. بانویی که نه تنها مادر ائمه اطهار(ع) است، بلکه الگویی بی نظیر برای انسان‌های حقیقت‌جو و حق‌طلب به شمار می‌رود. بررسی زندگی، فضایل و نقش اجتماعی حضرت زهرا (س) می‌تواند دریچه‌ای تازه به فهم سیره پیامبر و اهل بیت(ع) و مسیر درست بندگی باز کند.

در پرتو نام و یاد حضرت فاطمه زهرا(س)، دل‌ها روشن و جان‌ها آرام می‌گیرد، بانویی که هم مادر ائمه اطهار(ع) است و هم الگویی کامل برای تمام انسان‌های حق‌طلب و حقیقت‌جو. شناخت جایگاه و مقام والای ایشان، نه تنها دریچه‌ای به فهم سیره پیامبر اکرم(ص) و اهل بیت(ع) است، بلکه مسیر درست بندگی و ایمان را برای ما روشن می‌سازد. در این مجال، با تکیه بر قرآن، احادیث و گزارش‌های تاریخی، به بررسی فضایل، مقام، نقش تربیتی و اجتماعی حضرت صدیقه طاهره(س) و اهمیت عزاداری برای ایشان پرداخته شده است، تا هر خواننده‌ای با معرفتی ژرف‌تر، در مسیر هدایت و محبت اهل بیت(ع) قدم بردارد.

به مناسبت ایام فاطمیه، سرویس اندیشه‌ی یکنا پای سخنان حجت الاسلام والمسلمین حسین شانه‌چی، استاد حوزه و دانشگاه نشسته است. در ادامه مشروح آن را می‌خوانیم:

ایام شهادت یگانه دختر رسول خدا و همسر امیرالمؤمنین(ع)، مادر ائمه معصومین(ع)، حضرت صدیقه طاهره (سلام الله علیها) را به همه تسلیت عرض می‌کنم. این ایام، یادآور مقام والای تنها وارث معصوم پیامبر(ص) و تجلی نور الهی در تاریخ اسلام است.

مطالب درباره حضرت زهرا(س) بسیار گسترده است؛ هرچند عمر ایشان کوتاه بود و تنها ۱۸ بهار را در این دنیا دیده‌اند، اما برکت عمر کوتاه‌شان بسیار بوده و آثار فراوانی از ایشان باقی مانده است. اگر بخواهیم مطالب مربوط به حضرت صدیقه طاهره(س) را دسته‌بندی کنیم، می‌توان آن‌ها را در سه حوزه اصلی بررسی کرد:

مطالبی که معرفت ما را نسبت به وجود مقدس حضرت زهرا (س) افزایش می‌دهد.

معارف و آموزه‌هایی که از ایشان به ما رسیده است، یعنی میراث فاطمی.

مسائل مرتبط با عزاداری و شعائر فاطمی که مربوط به سوگواری بر ایشان است.

در هر یک از این بخش‌ها نکاتی را خدمت شما عرض خواهم کرد و امیدوارم برای همه عزیزان مفید و آموزنده واقع شود.

عزاداری‌ها تنها یک مراسم سوگواری نیستند، بلکه هر آیینی که توسط عالمان بزرگ شیعه برگزار شده و اهتمام بر آن وجود داشته، ریشه در قرآن و احادیث قطعی اهل بیت(ع) دارد. بر اساس قرآن، بیش از ده آیه وجود دارد که می‌توان از آن‌ها برای تأکید بر لزوم عزاداری و آثار آن بر اهل بیت(ع) استفاده کرد، مانند: «وَمَنْ يُعْظِمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ» «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» «مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا». همچنین احادیث اهل بیت و گزارش‌های تاریخی بر لزوم عزاداری بر مظلومیت حضرات معصومین(ع) تأکید دارند. بر این اساس، همواره عالمان شیعه و مؤمنان و محبین اهل بیت(ع) اهتمام ویژه‌ای بر این امر داشته‌اند.

بر اساس احادیث شیعی، اولین کسی که برای حضرت صدیقه طاهره(س) روضه گرفت و فضایل و مصائب ایشان را بیان کرد، شخص پیامبر اکرم(ص) بودند. در ایام پایانی عمر شریفشان، پیامبر(ص) اهل بیت خود را جمع کردند و در حالی که اشک بر چشمانشان جاری بود، فضایل حضرت زهرا(س) را بیان کردند: «او از بضعه من است، پاره‌ای از وجود من است، میوه دل من است، روح من است، جان من است و حجت خداست...».

پس از بیان فضائل، پیامبر به آرامی از مصائب حضرت یاد کردند و هشدار دادند که هتک حرمت خانه و فرزند ایشان صورت خواهد گرفت. این حوادث چند هفته بعد واقع شد و همه کسانی که در آن جمع بودند، بر این مصیبت گریستند.

بنابراین، می توان گفت اولین روضه و عزاداری برای حضرت زهرا(س) توسط رسول خدا انجام شد. بر اساس آیه قرآن «مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ»، آنچه پیامبر(ص) انجام داد، ما نیز اخذ کرده و ادامه می دهیم. عزاداری بر حضرت صدیقه طاهره(س) از جهات متعدد عبادت است؛ از یک جهت پیروی از قرآن و تعظیم شعائر الهی و از سویی اظهار محبت و مودت نسبت به حضرت رسول(ص) و نیز تبعیت از سنت رسول خداست. احادیث متعدد و اهتمام اهل بیت نیز بر این امر دلالت دارند؛ برای مثال، امام صادق(ع) در منزل خود روضه خانگی برگزار می کردند، ذاکر، مداح و شاعر دعوت می نمودند تا مصائب اهل بیت خوانده شود و اهل خانه و خود ایشان گریه کنند.

از جهت تاریخی و اجتماعی نیز، مجالس فاطمیه سابقه ای طولانی دارد و از قرن ها پیش در سر تا سر جهان اسلام برگزار می شده است. قاضی عبدالجبار، اندیشمند و عالم اهل سنت، که در سال ۴۱۶ هجری در بغداد می زیست، در کتاب خود نقل کرده که در ایام ایشان در بیش از ۱۰ شهر بزرگ منطقه عربی، از فلسطین تا عراق، شیعیان مجالس عزرا برای حضرت زهرا(س) و فرزندش محسن برگزار می کردند و معتقدند خلیفه ثانی قاتل محسن است.

نکته مهم این است که این گزارش تاریخی توسط قاضی عبدالجبار انکار یا تضعیف نشده بلکه به سکوت از کنار آن گذر کرده است. بنابراین، سابقه عزاداری و مجالس فاطمیه، حتی در ممالک اهل سنت توسط شیعیان و محبین اهل بیت، بیش از هزار سال است و این امر تازه نیست. عزاداری ها، هم از حیث قرآن و سنت رسول خدا مشروع و لازم است و هم سابقه تاریخی طولانی دارد.

اگر بخواهیم کمی با حضرت صدیقه طاهره(س) آشنا شویم، بهترین معرف ایشان، قرآن کریم است. قرآنی که ما در خدمت آن هستیم و از آن بهره می بریم، شامل ۶۲۳۶ آیه است و بخش قابل توجهی از این آیات به حضرات اهل بیت اختصاص دارد.

مرحوم سید هاشم بحرانی در کتاب «تفسیر البرهان» در بخش مقدمه، از منابع شیعی دست اول، هفت حدیث نقل کرده است که در آن ها امام باقر(ع)، امام صادق(ع) و برخی دیگر از اهل بیت(ع) فرموده اند که یک چهارم، یک دوم یا یک سوم قرآن درباره ما اهل بیت و درباره دشمنان ما اهل بیت است. حتی اگر درست بودن «یک دوم» یا «یک سوم» را قبول کنیم، باز هم تعداد بسیار زیادی آیه خواهد شد، زیرا آیات از نظر حجم و اندازه یکسان نیستند؛ برخی یک کلمه و برخی نیم صفحه هستند.

برای مشخص تر کردن موضوع، مرحوم سید هاشم بحرانی در کتاب دیگری به نام «الوأم النورانیه» تعداد ۱۱۵۴ آیه را در مناقب و فضایل اهل بیت و درباره دشمنان ایشان شناسایی کرده است. محققان معین کرده اند از این تعداد، بیش از ۴۰۰ آیه، مربوط به حضرت صدیقه طاهره(س) است. بنابراین، قرآن کریم خود، بهترین معرف حضرت زهرا(س) است و شناخت ایشان بدون مراجعه به آیات مرتبط با اهل بیت، ناقص خواهد بود.

وقتی از حضرت زهرا(س) و مصائب ایشان سخن می گوئیم، در واقع از شخصیتی سخن می گوئیم که بیش از ۴۰۰ آیه قرآن، یعنی کلام الله، درباره ایشان نازل شده است. توجه داشته باشیم که حتی یک آیه قرآن نیز عظمت و ارزش فراوانی دارد، زیرا قرآن تنها کلام خداوند است که بر زمین به ما انسان ها رسیده و هیچ کلام دیگری به این عظمت وجود ندارد.

حال تصور کنید بیش از ۴۰۰ آیه و حتی بیش از هزار آیه، در شأن حضرت صدیقه طاهره(س) وجود دارد؛ بنابراین، سخن گفتن درباره ایشان، سخن گفتن درباره یک بانوی عادی نیست، بلکه درباره شخصیتی الهی و بی نظیر است که جایگاهش در تاریخ انسانیت بی همتاست. فاطمیه، مربوط به شخصیتی است که ده ها و حتی صدها آیه قرآن به وصف او نازل شده و ده ها آیه نیز ظلم دشمنانش را برملا کرده است. البته برای درک کامل این حقیقت، شرح و تفسیر آیات لازم است و همچنین مطالعه روایات در کنار قرآن شرط دستیابی به حقیقت است، همان طور که پیامبر اکرم(ص) فرمودند: «إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ، كِتَابَ اللَّهِ وَعِزَّتِي أَهْلَ بَيْتِي، مَنْ تَمَسَّكَ بِهِمَا لَمْ يَضِلَّ أَبَدًا» یعنی اگر به هر دو تمسک کنید، هم قرآن و هم کلام اهل بیت، راه هدایت و نجات را خواهید یافت، در غیر اینصورت هر کدام را کنار بگذارید، به خطا خواهید رفت؛ بنابراین، برای شناخت حضرت زهرا(س)، بهترین معرف، قرآن است و پس از آن ده ها روایت رسول خدا(ص) به وصف ایشان پرداخته و نیز احادیث بسیار از حضرات اهل بیت(ع) که فضائل و مناقب آن بانوی بزرگوار را بیان کرده اند.

نمونه ای از احادیث رسول خدا(ص) را نیز بیان می کنم تا اهمیت حضرت زهرا(س) بهتر روشن شود. توجه داشته باشیم که آیه ای که همه ما روزانه موظف به قرائت آن هستیم، در سوره حمد آمده است. سوره حمد تنها سوره ای است که خواندنش بر تک تک مسلمانان واجب است، زیرا جزو ارکان اصلی نماز است و در تمام نمازهای یومیه و پنج گانه، در رکعت اول و دوم قرائت می شود.

به این ترتیب، هر مسلمان روزانه ۱۰ بار سوره حمد را می خواند و در طول سال، ۳۶۵ بار و در ۱۰ سال، بیش از ۳۶ هزار بار این سوره را قرائت می کند: «اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم والضالین». چهار عبارتی که در

این بخش از سوره حمد آمده، ارتباط مستقیمی با اهل بیت دارد: «خدایا ما را به صراط مستقیم هدایت فرما»، یعنی هدایت واقعی و کامل تنها از طریق افرادی ممکن است که مصداق صراط مستقیم و عصمت مطلق هستند.

به عبارت دیگر، صراط مستقیم بدون وجود اشخاص معصوم که در رأس آن حضرت زهرا(س) و اهل بیت(ع) قرار دارند، محقق نمی شود. این نکته نشان می دهد که شناخت و پیروی از اهل بیت (ع) جزء لاینفک مسیر هدایت و ثبات در صراط مستقیم است.

تا کسی دارای عصمت مطلق و کامل نباشد، نمی تواند مصداق صراط مستقیم الهی باشد. در حقیقت، تنها چهارده نفر در تاریخ اسلام این مقام و سمت را دارند که از سوی خداوند به عصمت کامل در تمام جهات نائل شده اند و یکی از این بزرگواران، وجود مقدس حضرت صدیقه طاهره(س) است. بنابراین، هر بار که نماز می خوانیم و آیه «اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم» را قرائت می کنیم، در واقع پایداری و ماندن بر راه حضرت زهرا (س) را از خدای متعال طلب می کنیم.

آیه «صراط الذین انعمت علیهم» اشاره به کسانی دارد که نعمت کامل الهی بر آن ها نازل شده و تمام معرفت و علم الهی در سطح عالی به آن ها عطا شده است؛ حضرت صدیقه طاهره(س) یکی از این بزرگواران است. ایشان در صراط مستقیم قرار دارند و کسی که در مقابل ایشان ایستاده یا حق ایشان را انکار کرده، در زمره «مغضوب علیهم» قرار می گیرد. پیامبر اکرم (ص) فرموده اند: «إِنَّ اللَّهَ يَغْضَبُ لِعُصْبِ قَاطِمَةَ وَ يَرْضَى لِرِضَاَهَا» این حدیث شریف در صحاح سته اهل سنت نیز آمده و معتبر شناخته شده است. به این معنا که هر کس موجب خشم حضرت زهرا(س) شود، مورد غضب الهی قرار می گیرد و کسی که رضایت ایشان را جلب کند، مورد لطف و رضایت خداوند خواهد بود.

اگر نظری به تاریخ بیندازیم، درمی یابیم که حضرت فاطمه زهرا (س) در جریان بی حرمتی به خانه اش، در جریان کشته شدن فرزندش و در جریان ضرب و شتم خود، بر چه کسانی غضب فرموده است. تاریخ این وقایع را برای ما بیان کرده و نیازی به اثبات یا بازگو کردن دوباره آن نیست.

اصطلاح «والضالین» در قرآن اشاره به کسانی دارد که از مسیر حضرت فاطمه (س) به کناره رفته و آگاهانه راه او را ترک کرده اند. حتی اگر این افراد به ظلم ظاهری او مشارکت نداشته باشند، ترک آگاهانه مسیر حضرت، آن ها را در زمره ضالین قرار می دهد.

همچنین، ده ها آیه دیگر از قرآن برای حضرت فاطمه زهرا(س) تفسیر شده و این تفسیرها توسط فرزندان معصوم ایشان به ما رسیده است که نشان می دهد جایگاه ایشان در صراط مستقیم، در صراط نعمت یافتگان و در مقابل مغضوبین و ضالین، کاملاً مشخص و روشن است.

نکته دیگری که لازم است ذکر شود، حدیثی است از رسول خدا(ص) درباره حضرت صدیقه طاهره(س) که هم در منابع شیعی و هم در منابع اهل سنت آمده است. این حدیث در کتاب صحیح بخاری و منابع متعدد اهل سنت و شیعه نقل شده است. پیامبر اکرم (ص) فرموده اند: «فاطمة بضعة منی» یعنی فاطمه پاره ای از وجود من است.

توجه کنیم که این جمله صرفاً به معنای «هر فرزندی پاره ای از بدن پدر و مادر خود است» نیست؛ این موضوع بدیهی است و جای بحث ندارد. پیامبر(ص) با این تعبیر، مقامات والا و جایگاه معنوی حضرت زهرا(س) را مورد اشاره قرار داده اند. به عبارت دیگر، «بضعة منی» یعنی او پاره ای از وجود و مقامات روحانی و الهی من است، نه صرفاً فرزند جسمانی. این حدیث به خوبی نشان می دهد که حضرت زهرا(س) دارای جایگاه ویژه ای در صراط مستقیم، در مسیر هدایت و در زمره اهل بیت عصمت و طهارت هستند و معرفت نسبت به ایشان، معرفت نسبت به مسیر حق و حقیقت الهی است.

بر اساس روایات مختلف، اگر وجود مقدس خاتم الانبیا(ص) دارای عصمت مطلق الهی است، یگانه دختر ایشان، حضرت صدیقه طاهره(س)، نیز از همین مقام برخوردار است. اگر پیامبر(ص) ولایت از سوی خدا بر مخلوقات دارند، دختر ایشان نیز همین مقام ولایت را دارد. همچنین، اگر علم از سوی خداوند بر انبیا نازل می شود، حضرت فاطمه زهرا(س) نیز از این علوم بهره مند می شد.

مرحوم صفار در کتاب بسائر الدرجات این حدیث شریف را نقل می کند که جبرئیل بارها بر حضرت زهرا(س) نازل می شد؛ این دوران هم در ایامی که بانو در بستر بودند و هم کمی پس از شهادت پیامبر اکرم(ص) رخ می داد؛ و علوم و دانش از سوی خداوند به ایشان منتقل می شد.

این دانش و علوم توسط امیرالمؤمنین علی(ع) که در کنار حضرت زهرا(س) حضور داشتند، نوشته می شد و مجموعه ای فراهم شد که به نام مصحف فاطمه یا جفر فاطمه معروف است. این امر نشان دهنده جایگاه والای علمی، معنوی و ولایت حضرت صدیقه طاهره(س) است که ایشان را در مسیر هدایت و صراط مستقیم، همراه با اهل بیت، قرار می دهد.

علمی که جبرئیل برای حضرت فاطمه زهرا(س) می آورد، نکته بسیار قابل تأمل و زیبایی دارد: یکی از منابع علمی اهل بیت، مصحف مادرشان حضرت زهرا(س) است. حضرات اهل بیت(ع) می فرمودند که ما به این مصحف مراجعه کرده ایم و مطالب و علوم بسیاری از آن استخراج کرده ایم. امروز نیز این مصحف در دست مقدس حضرت بقیة الله(عج) قرار دارد.

اگر بخواهیم در یک جمله خلاصه کنیم؛ آنچه از مقامات برای خاتم الانبیا (ص) در قرآن و گزارش های دیگر نقل شده، بر اساس روایات خود رسول خدا، حضرت صدیقه طاهره (س) نیز از آن برخوردار بوده است. ایشان در نور و مقام، با خاتم الانبیا و همچنین با امیرالمؤمنین(ع) اشتراک دارد و این بسیار فراتر از صرفاً «پاره تن بودن» است. این جمله کوتاه رسول خدا(ص)، اگرچه همه شنیده ایم، اما این دقت را کمتر به آن داشتیم. ده ها حدیث دیگر نیز در فضایل حضرت صدیقه طاهره (س) نقل شده است.

یک نمونه مهم دیگر آن، ترکیب یک آیه و یک روایت است که امام صادق(ع) به آن اشاره کرده و فضل و مقام حضرت زهرا(س) را به روشنی بیان می کند. در سال هشتم هجرت، حادثه ای مهم در تاریخ اسلام رخ داد که به قضیه مباحله مشهور است و جایگاه حضرت زهرا(س) در آن، جایگاهی ویژه است. در این ماجرا، گروهی از مسیحیان نزد رسول خدا(ص) آمدند و پرسش هایی درباره رسالت ایشان، به ویژه در مورد حضرت عیسی بن مریم، مطرح کردند. گفتگوها به نتیجه نرسید و مسیحیان حاضر نشدند رسالت پیامبر اسلام را بپذیرند و به شک و شبهه نسبت به نبوت ایشان دامن زدند.

وقتی شبهه ای بر پیامبر وارد می شود، لازم است نبی خدا با معجزه ای که از سوی خداوند ارائه می شود، این شک و تردید را از دل ها پاک کند و مردم را بر حقانیت رسالت خود استوار سازد. در چنین شرایطی، انبیا معمولاً معجزه ارائه می کردند و رسول خدا (ص) نیز قصد داشت معجزه ای ارائه دهد تا رسالت خود را به اثبات برساند. در این میان، جبرئیل بر حضرت نازل شد و آیه مباحله را قرائت کرد: «یا رسول الله قل تعالوا ندعوا اینائنا و اینائکم و نسائکم و انفسنا و انفسکم» این آیه و ماجرای مباحله نشان دهنده جایگاه والای حضرت زهرا (س) است، چرا که ایشان به همراه اهل بیت در این واقعه نقش محوری داشتند و حضور ایشان برای اثبات حقانیت پیامبر و تقویت ایمان مسلمانان حیاتی بود.

پیامبر اکرم (ص) فرمودند؛ می خواهم به شکل دیگری برای شما اثبات کنم که من رسول خدا هستم. دستور دادند: «فردا همه فرزندان خودتان را بیاورید، بانوان خود را بیاورید، خودتان هم بیایید، و من هم خودم، جانم، بانوان و فرزندانم را می آورم تا مباحله کنیم.»

مباحله، یعنی دعا کردن دسته جمعی برای آنکه کسی که دروغگوست و کذب می گوید، خداوند او را از میان بردارد. در چنین دعاها و مراسمی معمولاً افراد بزرگ تر و شخصیت های سن و سال دار برای این دعاها انتخاب می شوند تا وزن و اعتبار مراسم حفظ شود؛ این یک سنت طبیعی است.

اما فردای آن روز، مردم با تعجب دیدند که رسول خدا دست امام مجتبی(ع) و دست سیدالشهدا(ع) را گرفته است، در حالی که این دو بزرگوار حدود ۴ یا ۵ سال سن داشتند یا کمی کمتر. پشت سر پیامبر، دختر ایشان، حضرت فاطمه زهرا(س)، قرار داشت که ۱۵ یا ۱۶ سال بیشتر سن نداشت و مادر آن دو بزرگوار بود، و پشت سر ایشان، امیرالمؤمنین علی(ع) ایستاده بود. خداوند متعال به رسول خدا فرمان داده بود که از میان بانوان، یک بانو — حضرت زهرا(س) — به عنوان شاهد بر رسالت پیامبر و به عنوان معجزه برای اثبات نبوت، همراه ایشان باشد. این نشان دهنده جایگاه والای حضرت زهرا(س) در صراط هدایت و در مسیر حق است.

حضرت صدیقه طاهره(س) در داستان مباحله، هم دلیل صحت رسالت پیامبر اکرم (ص) شد و هم معجزه ای از سوی خدا برای اثبات نبوت ایشان گردید. همان طور که امام صادق(ع) در حدیثی شریف ذیل این آیه اشاره فرموده اند، حضرت زهرا(س) هم صاحب مقامات بلند رسول خدا بود و هم وسیله ای از معجزات الهی برای اثبات رسالت ایشان شد. این تنها قطره ای از دریای بیکران مقامات آن بانو بود که برای ما آشکار شد و سرانجام، عظمت مقام حضرت صدیقه طاهره(س) به همین بس که رسول خدا(ص) فرمودند: «فاطمه جان، آن مهدی که قرار است دین الهی را در تمام جهان مستقر کند و عدل الهی را بر همه عالم بگستراند و اهداف همه انبیا را محقق سازد، از نسل تو و فرزندان تو خواهد بود».

یا فاطمه! همین بس که آن کس که دین الهی را در جهان مستقر خواهد کرد، مادرش حضرت فاطمه زهرا (س) است و اکنون در این ایام به عزای مادر نشسته است؛ لذا بر هر شیعه و محب اهل بیت(ع) لازم و ضروری است که این ایام را به محضر ولی عصر(عج)، آن کسی که بقیه الله است و جهان به دست او به عدل برقرار خواهد شد، عرض ادب کند و تسلیت بگوید و فراموش نکنیم که عزاداری بر مادر سادات، در حقیقت عرض ادب به محضر بقیه الله است؛ زیرا ایشان صاحب عزای تمام اهل بیت(ع) هستند.